

Nemčije so sprevrgle do tedaj predvsem pozitivno podobo, ki so jo uživale zmagovalke. Na dan so prišle dolga leta zamolčane, pozabljene ali prikrite zgodbe pregnanih Nemcev in tudi tistih, ki so več mesecev ali let preživeli v taboriščih, kamor so jih internirali zavezniki. Veliko manj pa so se do sedaj raziskovalci ukvarjali z zavezniškimi taborišči na italijanskih tleh.

Delo Paola Leoneja, ki sicer deluje kot novinar v Rimu, je ena izmed prvih znanstvenih študij, ki obravnava usodo italijanskih ujetnikov (domnevnih fašistov), ki so jih Anglo-Američani aretirali po izkrcanju na Apeninskem polotoku leta 1943. Pravzaprav gre za nadgradnjo njegovega diplomskega dela iz leta 2000, ko je na rimski univerzi La Sapienza diplomiral iz političnih ved. Leone je svoje delo podprl z raziskavo v več italijanskih arhivih in britanskem državnem arhivu (*The National Archives*). Hkrati je vključil zgodbe in odlomke iz spominske literature, ki je na to temo do sedaj izšla v Italiji. V predgovoru zato Giuseppe Parlato pravilno izpostavi velik pomen dela, saj gre za eno izmed prvih študij na to tematiko nasploh. Do tedaj je namreč izšla le ena, nastala na podlagi pisemskega gradiva, ki je vsebovala tudi zemljevid z lokacijami taborišč. Ostalo so bila predvsem spominska dela, čeprav tudi teh ni bilo veliko.

Leone je svoje delo razdelil na pet poglavij, ki pa jih vsebinsko lahko ločimo na dva večja sklopa: vprašanje civilnih in vprašanje vojaških internirancev. Gre namreč za dvojce vprašanj, ki sta si sicer vsebinsko zelo podobni, vendar ju je treba obravnavati ločeno. Sami zavezniki so že od vsega začetka ločevali razloge za aretacijo vojaškega osebja in tiste za aretacijo civilnega prebivalstva. Hkrati so navedli tudi parametre, po katerih naj

bi ločili med civilisti in vojaki. Ob koncu vojne se je namreč kar nekaj pripadnikov vojske preoblekle v civilna oblačila, da bi se tako izognili kazni ali ostali neopaženi. Zato je Vrhovni štab zavezniških sil že marca 1945 izdal dekret (str. 92), po katerem naj bi neoborožene in v civilna oblačila oblečene osebe, ki pa so jih iskali kot pripadnike sovražne vojske, bile aretirane in internirane kot vojni ujetniki. Pri tem gre za eno ključnih vprašanj vojnega ujetništva v času druge svetovne vojne nasploh. Aretiranim civilistom (vsaj sprva) namreč ni bil dodeljen status vojnega ujetnika, temveč interniranega civilista, kar je v praksi pomenilo, da ni bilo pravne zaščite, na katero bi se lahko sklicevali. Na tem mestu moramo poudariti dejstvo, ki pa ga avtor obravnavane knjige posebej ne izpostavi, da je bila Konvencija o zaščiti civilnega prebivalstva v času vojne sprejeta šele leta 1949. Prav tako je

potrebno dodati, da to ni bila izjema v času druge svetovne vojne, saj smo priča tudi drugim podobnim primerom, ko so – včasih celo namerno – ujetnikom pripisali določen status, ki ni imel prednosti zaščite s strani mednarodnih konvencij. Tak je bil denimo tudi primer italijanskih ujetnikov, ki so jih vojaške sile Tretjega rajha aretirale in deportirale po kapitulaciji Italije leta 1943 in jim dodelile status IMI – Italian military internees.

V prvem poglavju z naslovom *Il concentramento dei civili* (Koncentracija civilistov) avtor sprva na kratko analizira dogodke in prve ukrepe, ki so jih zavezniki in italijanske oblasti, ki so na jugu države sodelovale z Anglo-Američani, sprejeli proti fašizmu po kapitulaciji Italije septembra 1943. Nato se posveti metodologiji aretacij civilistov, ki so se sicer pričele že takoj po izkrcanju na Siciliji. Zavezniki so jih ločevali na tri kategorije (str. 45). V prvo so spadali tisti, ki so bili osumljeni, da ogrožajo varnost ali kršijo odloke na teritoriju, ki so ga zavezniki sproti osvobajali. V drugo kategorijo so spadali tisti, ki niso storili prekrškov, vendar je obstajal sum, da bi lahko ogrožali varnost zaveznikov zaradi funkcije, ki so jo opravljali, oziroma čustvene (ideološke) pripadnosti, ki so jo izkazovali (ali jim je bila pripisana). V tretjo kategorijo pa tisti, ki niso storili prekrškov in niso bili drugače osumljeni, vendar so bili internirani iz preventivnih varnostnih razlogov, za čas ko so še potekale preiskave. Kontekst, v katerem so bili ti ujetniki internirani, je bil sprva dokaj nejasen in neopredeljen, zato so zavezniške oblasti (po večkratnih pozivih italijanskih oblasti) konec leta 1944 sprejele direktivo, ki je pod zaščito Ženevske konvencije o ravnanju z vojnimi ujetniki iz leta 1929 sprejela tudi civilne internirance.

Drugo poglavje, *I campi per i civil POW* (Taborišča za civilne vojne ujetnike), obravnava razmere v internaciji civilistov. Gre za analizo, v kateri avtor prepleta zgodbe ujetnikov in arhivsko gradivo, predvsem zavezniška poročila. Razmere v taboriščih so bile slabe, predvsem na začetku, ko še niso bile jasne norme, ki bi jih morali odgovorni spoštovati. Prav tako so se pogoji razlikovali od taborišča do taborišča: ponekod so bili že od vsega začetka boljši. Tako je bilo npr. za taborišče v mestu Terni (2 Internee Camp) že od njegove ustanovitve določeno, da se mora v odnosu do ujetnikov upoštevati Ženevska konvencija (str. 77). Gre za vprašanje, v katerega se avtor ne poglobi, bi pa bilo zanimivo preveriti, zakaj je do takih razlik prišlo.

V tretjem poglavju, *Il concentramento dei militari* (Koncentracija vojakov), avtor prične z obravnavo aretacij in internacij vojaškega osebja. Osrednji del je nato posvečen temeljnemu vprašanju, koga so lahko aretirali kot vojaka in koga ne. To so bili pripadniki Mussoliniju zveste vojske Italijanske socialne republike, Črnih brigad (Brigate nere), Narodne garde (Guarda nazionale repubblicana) idr., hkrati pa tudi tisti, ki so nosili civilna oblačila, a so jih aretirali kot pripadnike navedenih formacij.

V četrtem poglavju, *I campi per i militari* (Taborišča za vojake), Leone analizira razmere v taboriščih za vojne ujetnike. Bila so ločena na prehodna (*campi di transito*) in končna taborišča (*campi definitivi*). V prehodnih taboriščih so ujetniki preživeli le krajše obdobje, nato pa so bili razporejeni v končna taborišča. Pogoji so bili v obojih slabi, vendar so med taborišči ponovno obstajale razlike, saj so ponekod ujetniki dobivali redne obroke hrane in celo cigarete. Tu avtor izpostavi težke pogoje, v katerih so ujetnike prevažali od enega do drugega taborišča.

Na določena vprašanja – kot denimo osrednje vprašanje o stopnji smrtnosti v taboriščih – v knjigi ni pravih odgovorov. Kljub temu, da je delo zelo natančno in zgodovinska analiza korektna, lahko npr. rečemo, da avtor ni upošteval naslednjega pomembnega segmenta: čeprav odgovornost za slabe razmere v taboriščih pripisuje zaveznikom, ne upošteva življenjskih pogojev, socialnih in drugih razmer (npr. količine razpoložljive hrane), ki so vladale v zadnjem letu in pol vojne ter nato v povojni Italiji. V delu torej ni pojasnjeno, v kakšnih pogojih je živelo prebivalstvo, čeprav avtor večkrat omeni, da se nekateri, ki so se s podobno tematiko že ukvarjali, sklicujejo ravno na te dejavnike. Najverjetneje ni naključje, da so po nekaterih taboriščih trpeli lakoto, po drugih pa ne. V knjigi npr. ni pojasnjeno niti, zakaj so se v enem taborišču stražarji bolj znašali nad ujetniki kot v drugem. Menimo, da ne moremo govoriti o neki enotni zavezniški politiki oziroma praksi v odnosu do ujetnikov; poleg tega tu ni upoštevan faktor maščevanja posameznikov. Z drugimi besedami, gre torej za temeljito študijo, ki pa izpušča analizo pomembnih dejavnikov, ki so (oziroma bi lahko) vplivali na razmere v ujetništvu. Ob koncu avtor to situacijo primerja celo z ujetništvom v Guantanamu, kar se morda zdi nekoliko prenačljeno. Potrebno je namreč poudariti, da gre za različni obdobji, predvsem pa so se, v primerjavi z drugo svetovno vojno, zelo spremenile pravne norme, ki urejajo to področje.

Urška Lampe